

Elever ved SFO på Berg skole i Trondheim ser ut til å trives med økomekk på kartongen. Foto: Mari Greta Bårdsen.

Trondheim kommune vil øke andelen økologisk mat i skoler og barnehager. Derfor er kommunen valgt til å være et norsk "case" i forskningsprosjektet "Økologisk mat til ungdommen" (iPOPY). Økologisk skolemelk er tilgjengelig i Trondheim, og en høyere andel økomekk kan bidra til å innfri kommunens målsetning. Etter kraftig prisstigning, er salget av økologisk skolemelk nå drastisk redusert på landsbasis.

Anne-Kristin Løes | Bioforsk Økologisk
Mari Greta Bårdsen | student i statsvitenskap ved NTNU

Trondheim kommune er en av svært få norske kommuner som har vedtatt en målsetning om økologisk mat i skoler og barnehager. Inspirert av suksessen med økologisk mat på St. Olavs hospital,

vedtok bystyret i oktober 2007 at 20% flere barnehager, skolefritidsordninger (SFO) og skoler i Trondheim skal tilby økologisk frukt og grønnsaker/mat i 2011, sammenlignet med 2007. De vedtok samtidig at andelen økologisk mat som tilberedes ved kommunens produksjonskjøkken skal utgjøre 30% prosent i 2011. Vedtaket var med på å gi Trondheim status som Økoløft kommune.

Stemningen var høy i 2007. Forslaget ble fremmet av SV, og alle partier unntatt FrP støttet det. Imidlertid er det ingen partier som har innarbeidet midler til å gjennomføre forslaget i sine budsjettforslag etter 2007. Uten penger er det vanskelig å gjøre betydelige endringer. Økosatsingen i Trondheim skjer i stor grad gjennom kursing av personale med ansvar for kosten i barnehager, SFO og etter hvert kanskje også skoler. Dette skjer i regi av "Grønn barneby", der ett av virkemidlene er "Grønt flagg" sertifisering. Mange av skolene og barnehagene i Trondheim har kvalifisert seg til et Grønt flagg, og når

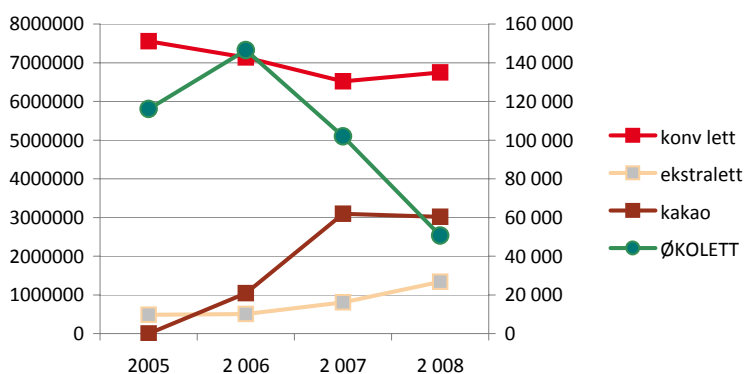
tiltak for energisparing og søppelsortering er godt innarbeidet kan kanskje økologisk mat bli et mulig virkemiddel i den årlige Grønt flagg sertifiseringen?

Skolemat i Norge

For de aller fleste norske skoleelever består lunsjen av medbrakt matpakke, supplert med skolemelk og frukt. Siden 2007 har alle skoler med ungdomstrinn fått statlig støtte til å kjøpe inn en frukt per elev per dag. Andre skoler tilbyr frukt som abonnementsordning på linje med skolemelka. Ved forrige valg hadde SV store ambisjoner om å innføre et gratis skolemåltid, på linje med Sverige og Finland. Det har imidlertid vært overraskende lite drahjelp å få fra grasrota, i form av engasjerte foreldre, elever eller skolefolk. For eksempel har Foreldreutvalget for grunnskolen ingen egne meninger om skolemat, men henviser til foreningen "Skolematens venner".

Enkelte kommuner har valgt å trosse regjeringens linje og bruke fruktpengene til andre budsjettposter. Det har ikke

Figur 1. Totalt salg av melk (liter per år) i kvartlitters kartonger med ulike melketyper til skoler, barnehager og SFO i Norge i årene 2005-2008. For økologisk lettmelk gjelder høyre akse i figuren.

reist seg noen proteststormer der dette har skjedd, noe som indikerer at nordmenn flest aksepterer at mat på skolen er et privat ansvar i Norge. Skolene mangler infrastruktur og personale til å ta seg av en eventuell matserving. Smøremåltid med ferskt brød og sunt pålegg er enklere å innføre enn varm mat, og var planlagt som et trinn to etter innføringen av gratis frukt. Verken skolefrukt, skolemat eller skolemåltid er imidlertid nevnt med ett ord i den ferske regjeringsplattformen Soria Moria II.

Økt trivsel og læring

Selv om debatten om skolemåltidet i Norge er nærmest ikke-eksisterende, er det mange gode argumenter for å innføre en slik ordning. Praktiske forsøk viser at trivselen og læringsevnen øker. For elevgrupper der alternativet er usunn mat eller ingen mat, vil helseeffekten være stor. Den norske skoledagen blir dessuten stadig lenger, noe som øker behovet for skikkelig matpause i hyggelige omgivelser.

Økologisk skolemat

Hvis man vil øke den økologiske andelen av den maten som elevene daglig konsumerer i norske skoler, er det tre mulige veier å gå:

- Oppfordre elever og foreldre til å kjøpe økologisk mat.
- Oppfordre skoler og foreldre til å velge økologiske leverandører av frukt og grønt.
- Oppfordre skoler og foreldre til å velge økologisk skolemelk.

I denne artikkelen ser vi nærmere på den økologiske skolemelka i området Tine-

meieriet på Tunga leverer til, og spesielt i Trondheim.

Økologisk skolemelk - Tines stebarn?

Tine er det eneste norske meieriet som tilbyr skolemelk. Skolemelka er subsidiert av Tine, slik at den ikke skal bli uforholdsmessig dyr for elevene å kjøpe sammenliknet med melkeprisen i butikk. Tine tjener ikke penger på skolemelk, men melkesalg i skolen representerer selvsagt en viktig merkevarebygging for selskapet. I kvartlitters kartonger kan elevene velge mellom melketyperne ekstra lett, lettmelk, økologisk lettmelk og en type ekstralett kakaomelk som ble lansert i 2006. Kakaomelka er laktoseredusert og dermed noe søtere på smak, og den er tilsatt 1% sukker og D-vitamin. Enkelte skoler synes det er for krevende å administrere fire typer melk, og tilbyr derfor færre.

Tine begynte å tilby økologisk lettmelk til skoler i indre Østfold i 2001. I 2005 ble tilbudet avviklet i dette området pga strukturendringer. Etter oppslag i media og lokalt press blant annet i Kristiansand, var det i noen år tilbud om økologisk skolemelk i Sørlandsområdet og Rogaland. Melka ble tappet på Sola og i Haugesund. 1. februar 2009 sluttet Tine å produsere kvartlitters økomelk-kartonger i region Sør. Årsaken var en sterkt synkende etterspørsel, den var mer enn halvert sammenliknet med året før. Det er grenser for hvor lave kvantum Tine kan produsere av en type produkt, og de ønsker selvsagt ikke å kaste melk. Dermed er det for tida bare elever i Midt-Norge som har mulighet til å kjøpe økologisk skolemelk. Det er

tre meieri i regionen, Høgset, Tunga og Namsos, som tilbyr dette (se Fig. 2).

Slutt på subsidieringen

I perioden 2003-2007 subsidierte Tine økologisk lettmelk og kakaomelk slik at prisen til skolene var lik for alle melketyper. Høsten 2007 ble denne politikken endret, og prisen på kakaomelk og økologisk lettmelk økte betydelig. Begrunnelsen var at prisene i større grad måtte gjenspeile kostnadene i produksjonen.

For skoleåret 2007/08 var prisen per kartong levert på skolene, inkludert mva 2,62 kr for ekstralett og lettmelk, og 3,11 kr for kakaomelk og økologisk lettmelk (19% merpris). Per 1. juli 2009 hadde disse prisene økt til 3,36 og 4,70 kr, og merprisen er nå 40%. Merprisen alene har økt fra 49 øre til 1,34 kr på bare to år!

Det er grunn til å spørre seg om denne merprisen er rettferdig. Den bidrar neppe til å innfri Tines egen målsetning fra november 2007 om at 6% av kumelka skal være økologisk innen 2012.

Synkende salg

Det totale salget av skolemelk på kvartlitters kartonger i perioden 2005-2008 er vist i Figur 1. Som vi ser er salget av økologisk skolemelk kraftig redusert. Konkurransen med nye melketyper, kraftig prisvekst, urimelig høy merpris og manglende markedsføring er nærliggende forklaringer på dette.

Styremedlem i Tine og økologisk melkeprodusent Eva Kaldahl kommenterer at det har vært en nødvendig prisøkning på skolemelk, men at vanlig lettmelk og ekstra lett fortsatt er et billig tilbud til elevene. De produktene som det koster Tine langt mer å tilby har fått en høyere pris. Det har i alle år vært en sterk subsidiering av skolemelka fra norske melkeprodusenter fordi dette er viktig ernæringsmessig, samfunnsmessig og som et strategisk grep for å innarbeide gode melkevaner. Kostnadene har imidlertid blitt for store, og det er fokus på å få til en lønnsomhet for Tine på dette området.

Kaldahl ønsker nå en evaluering av prissettingen som er gjort og hvilke effekter den har hatt. Det kan være riktig å heve prisen for vanlig skolemelk slik at prisforskjellen mellom økologisk og konvensjonell blir akseptabel for kundene.

Fra ku til klasserom

Siden bare ett anlegg i hele landet tapper økologisk lettmeik på kvartliters kartonger, er det et langreist produkt som havner på pulten i spisebrikvarteret. I Midt-Norge tappes melka i Røros, og sendes til anleggene på Namsos, Tunga ved Trondheim og Høgset på Nordmøre for videre distribusjon (Fig. 2). Meieriet på Tunga leverer skolemelk i området fra Kyrkseterøra, Oppdal og Tolga i sør til Levanger i nord, og solgte totalt 572 000 liter skolemelk i første halvår av 2009. Av dette ble en tredjedel solgt i Trondheim. Andelen økomelk var betydelig høyere i Trondheim enn distriktet for øvrig (Tabell 1). Vi kan ellers merke oss at flere i byen foretrekker magrere melk (kakao og ekstra lett), mens konvensjonell lettmeik er dominerende i landkommunene.

Få skoler tilbyr økomelk

Det er litt overraskende at økomelka utgjør 5 % av det totale skolemelksalget i Trondheim når bare 11 skoler tilbyr økologisk skolemelk, mens hele 62 tilbyr konvensjonell lettmeik (Tabell 2). For området utenom Trondheim var det 22 skoler som tilbød økologisk lettmeik, mens 210 skoler tilbød konvensjonell. Det bør være et rimelig krav at elevene skal kunne kjøpe økologisk lettmeik i en kommune som deltar i et Økoløft-prosjekt.

Tabell 2 viser ellers at skoler kan ha mange ulike strategier for melkesalget. Berg skole tilbyr kun to typer melk, og har gjort et godt arbeid med å markedsføre den økologiske. Steinerskolen tilbyr ikke kakaomelk, men den magre varianten ekstralett viser seg som en konkurrent til økomelka. Kanskje er det på tide at Tine tilbyr en magrere økomelk? Hallset skole er interessant, her har de tydeligvis kuttet ut den konvensjonelle lettmelka på bekostning av den økologiske, kanskje for å forenkle skolens administrasjon og samtidig støtte opp om øko-satsingen? Bare et fåtall skoler tilbyr alle typer melk, så de fleste prøver nok å forenkle administrasjonen.

Vi besøkte Berg skole for å spørre om årsakene til den høye andelen med økomelk. Denne skolen ønsker å ha en miljøprofil, og da er mest mulig økologisk mat en naturlig valg. Det ble bestemt at SFO ved Berg skulle servere mest mulig økologisk mat, og at skolemelka skulle være økologisk. Foreldrene har støttet opp om denne linja, og skolen fokuserer på positive sider ved økologisk mat og landbruk. Holdningen på SFO på Berg er klar: "Vi sparer ikke penger når det kommer til mat!". Øko-satsingen på Berg startet ca et halvt år før vedtaket i bystyret. Også på Berg skole etterlyses en sterkere markedsføring av økologiske varer fra Tine sin side. Som matansvarlig på SFO sier, "hos Tine måtte man finne ut av hva som ble tilbydd økologisk selv".

Stort potensial for økning

Økologisk lettmeik er tilgjengelig i Trondheim både som skolemelk, i 1 l kartong og som 10 liters "bag in box". Med en bedre markedsføring fra Tines side,

og med hjelp fra Økoløft prosjektet, burde det være mulig å øke andelen av skoler og SFO som tilbyr økologisk melk. Ved å informere tydeligere om fordelene med en økologisk driftsform, vil elever og foreldre bli mer interessert i dette produktet. Økt salg av økologisk skolemelk vil være en enkel måte for kommunen å nå målsetningen i vedtaket fra 2007.

Mer om forskningsprosjektet finner du på www.ipopy.coreportal.org.

anne-kristin.loes@bioforsk.no

Tabell 1. Prosentandeler av økologisk og andre typer skolemelk i Trondheim sammenliknet med andre kommuner som Tine-meieriet på Tunga leverer til.

Melketype	Økolett	Konv.lett	Ekstralett	Kakao
Trondheim	5	35	26	34
Distriktet ellers	1	54	21	25

Tabell 2. Skoler i Trondheim med tilbud om økologisk skolemelk våren 2009, rangert etter samlet salg (liter solgt første halvår 2009), sammenliknet med annet salg av skolemelk ved de samme skolene.

Skole	Økolett	Konv.lett	Ekstralett	Kakao
Berg	2503	173	0	0
Steinerskolen	1670	103	813	0
Brundalen barneskole	1260	228	1283	1422
Hallset	1160	0	1885	1752
Byåsen	1098	3395	2855	4509
Solbakken	755	83	0	1422
Birralee int.skole	143	738	333	681
Breidablikk	30	1283	1428	2190
Rye	13	618	0	978
Bratsberg	5	780	638	0

Figur 2. Melkas vei fra ku til klasserom i Midt-Norge. Økomelka følger de grønne pilene.

